

BISKOP GUNNERUS' VIRKSOMHED

FORNEMMELIG SOM BOTANIKER

TILLIGEMED EN OVERSIGT OVER BOTANIKENS TILSTAND I
DANMARK OG NORGE INDTIL HANS DØD

VED

OVE DAHL

III

JOHAN ERNST GUNNERUS

TILLÆG II: UDDRAG AF GUNNERUS' BREVVEKSLING, SÆRLIG TIL
BELYSNING AF HANS VIDENSKABELIGE SYSLER

HEFTE 10

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER. 1908. NO. 4

AKTIETRYKKERIEET I TRONDHJEM
1909

I. Gunnerus' forhold til biskop N. Chr. Friis.

I 1771 udkom i Kjøbenhavn en bog, betitlet „Illustration over Biske-Visitatserne i Norge. Tilskrevet Hans Kongelige Majestet.“

Bogen, der kun indeholder 16 sider 8vo., er et utilsløret angreb paa biskop Gunnerus, uden dog at denne nævnes med navn. Pag. 5 heder det saaledes: „Naar for Exempel en Bisp paa sine Visitats-Reiser viser sig mere som Naturalist end Ecclesiastique, og lader sin fornemste Ergon være Natural Historien i stæden for Theologien at excolere, ved at spørge efter Urter, udstoppede Fugler, Fiske, Steen-Arter og Mineralier lige til Medalier, ja paa sine Visitatser kan selv udlade sig med, han aldrig gjorde slige Reiser, dersom det ikke var for at fornøie sin Curiosité og samle Naturalier, hvad Nytte har Publikum af slige Visitatser, og hvad har Landet for sin Bemøielse med Skyts og videre Besværing ved slige Reiser, hvilket visselig ikke for saa lidt er at regne? Jeg sætter, naar i et af de vitløftigste Stifter som Tronhiems, Biskoppen reiser selv 6te og 7de omkring i et Distrikt i Visitats med 2 Famuli, en Tjener, to Styrmand og en Søster tillige undertiden, og en stakkels Præst skal tage mod slig Svite og beholde dem nogle Dage, flere og færre, ligesom Veirliget og Aarets Tid kan tillade, hvad Incommodation fører ikke dette med sig?“

Om Gunnerus' visitatscirkulærer til Nordland, heder det pag. 8: „Naar nu Aaret indfalder til den Nordlandske Visitats-Reise, saa lader man en Reise-Route sende lige Nord efter til de yderste Stæder Vardøhuus eller Vasøen og beramme Tid til Visitats og Skyts at møde alle Stæder, skjønt man har neppe tænkt, at komme længere end den halve Vei omtrent, da det er skeet 2de gange

efter hinanden, at man har vendt tilbage synderst i Tromsen, midlertid har Præster og Menigheder Norden for saavel i Nordlandene som Findmarkens Amt ventet paa den foranstaltede Visitats, og Skytsen ligget og biet 8 til 14 Dager paa Skifterne forgiæves med liden eller ingen Mad paa de Stæder, og forsømt deres Nærings Brug til stor Skade for Publico. Dersom Reise-Routen ei var gaaet længere end Reisen, saa havde Publicum intet at klage, men ved Reise Routens Frembringelse sættes de Nordlige Stæder i samme Bekostning og Anstalter som de sydlige.“¹⁾

Angaaende biskopens følge siges s. 14 flg.: „For at komme igien til Bispe-Visitatserne, som Øiemerket af disse Stropher, da blir Conclusum imo at faae over hele Norge indskrænket Biskoppernes Svite, de fører med sig paa Visitatser, at samme kan sættes i Egalité med de Danske; thi naar en Bisp i Norge, der reiser til Lands, har en Tiener og en Kudsk, og en Biskop, der reiser til Søes, har en Tiener og en Styrmand, seer man ikke, de kan behøve flere Domestiquer. Famulus at føre med sig, sees ingen Fornødenhed af, da Bispen selv bør holde sin Visitats Protokol, og videre Skrivning kan ikke forefalde af Betydenhed.“

Bogen ender saaledes: „Disse Momenta har en Student Norden fra i Norge skriftlig efterladt sig og for sit Frafald forbundet sin Ven, at lade dem til Trykken befordre, hvilket og er efterkommet af en for heele Norge oprigtig sindet Patriot.“

Bogen er anonym, men den har altid været tillagt den titulære biskop og missionskasserer paa Bodø Nicolaus Christian Friis. Denne blev født 1714 i Kristiansund, 1738 pers. kapellan til Alstahaug paa Helgeland, hvor han tillige paatog sig at være missionær for finnerne her og i Vefsen. 1744 blev han sogneprest til Bodø og missionskollegiets vikar for den nordlandske og finmarkiske mission samt missionskasserer; det følgende aar fik han titel af konsistorialassessor og indgik ægteskab med Sophie à Møinichen

1) Gunnerus foretog, som omtalt i afsnittet om hans visitatsreiser, 4 reiser til Nordland og Finmarken, men kun paa den første af disse i 1759 naaede han efter bestemmelsen frem til Østfinmarken, 1762 og 1770 kom han blot til Tromsø, 1767 til Kjelvig paa Magerøen. Grunden angiver han i sine breve at være dels mangel paa kræfter, dels „aarets tid“ og uveir.

Kolderup, enke efter den rige foged Søren Randulf („Sølvfuten“), hvorved han fik en betydelig formue og Bodøgaard. Herved voksede hans selvfølelse, og han kom snart i strid med sine overordnede, navnlig biskopen i Trondhjem. Mod løfte om en betydelig pengesum til offentlige øiemed blev han 1754 titulær biskop. Allerede 4 aar tidligere havde han udvirket et reskript, hvorefter han kunde benytte presterne som sine kommissionærer ved istandsættelser af kirker. Herved kom han snart i strid saavel med sine embedsbrødre som med andre embedsmænd, og der opstod allerede tidlig mistanke om misligheder ved hans bestyrelse af missionskassen. Gunnerus klager stadig over, at han savner regnskaber fra ham angaaende missionsvæsenet, Bodø kalds indkomster, det beneficerede gods etc., og synes fra første tid af ei at have nogen rigtig tiltro til ham. Paa lidelige efterretninger om hans færd fik han dog først af Chr. Fr. Hagerup, vicepastor til Skjærstad og 1768 provst i Salten. Denne, der med iver tog sig af missionsvæsenet, kom i kollision med biskop Friis og sendte Gunnerus flere gange besværinger over ham. Gunnerus skrev da 1769, medens han var paa visitatsreise i Selbo, en forestilling angaaende ham til missionskollegiet og kirkeinspektionen og indstillede paa, at der blev nedsat en kommission til undersøgelse af biskop Friis' regnskaber. 18. dcbr. samme aar blev det derefter paalagt Nordlands amtmand at besigtige alle de kirker, som Friis havde havde haft befatning med. Gunnerus fik ogsaa paa sin visitatsreise til Nordland 1770 yderligere oplysninger angaaende Friis og skrev derom til missionskollegiet fra Fosnes 3. septbr. 1770. Det bevistes her blandt andet, at han i ukjendte eller fingerede personers navn havde ladet sig tilslaa forpagtningen af kirkernes indkomster for ubetydelige summer. Friis var dog da allerede reist til Kjøbenhavn for ved pengetilbud at kjøbe sig fri. Dette lykkedes ham ogsaa, da han skjænkede missionskassen 4000 rdlr. og desuden testamenterede den en betydelig sum. Herved opnaaede han forlig, der blev approberet 25. marts 1771 (se promemoria af 20. april 1771). Han fik ogsaa udvirket en resolution af 5. juni samme aar, hvorefter han skulde være fri for alt ansvar, ja at der skulde udelades alt, som kunde være fornærmeligt for ham, ved protokollationen af de undersøgelsesforretninger, der var

paabudt angaaende kirkebygningerne i Nordland. Men denne undersøgelse var allerede sat i gang, og der var allerede fra de fleste steder indkommet skarpe erklæringer angaaende hans forhold. Det blev ogsaa forsent paany at sende rundskrivelser til Nordland (se erklæringen af 11. juli 1772 og 22. mai 1773). Resultatet af det hele blev en almindelig mortifikationserklæring af 27. oktbr. 1773.

Bodø kald havde han maattet frasige sig lige efter sin ankomst til Kjøbenhavn, men det lykkedes ham at vinde Struensee for sig, saa at han 1771 blev udnævnt til Korskirkenes sognekald i Bergen, hvori han blev indsat det følgende aar. Han lod dog embedet bestyre af den fra Daviken sognekald entledigede provst Thomas Georg Krog. 1774 fik han efter ansøgning afsked og døde 1777 (se videre herom D. Thrap: Bidrag t. d. norske kirkes historie i 19. aarh. II. p. 215—225).

Til belysning af Gunnerus' forhold til Friis skal her meddeles nogle breve, de fleste af biskopens kopibog nr. 4.

1001. Kopibog nr. 4 pag. 534.

1769 25. Marts til provsten Hagerup.¹⁾

Nogen tiid efter sidste Postes Afgang bekom jeg endelig D. V.s Andragende mod biskop Friis, som jeg har taget i overvejelse, og med næste Post agter at nedsende for det første til Missions Collegium, thi mand kan ikke vel gaa samme forbi; men naar det mod formodning intet skulde hielpe, skal jeg andrage det for General Kirke Inspections Collegium. Naar D. V. sker noget videre bryderie i Deres Embede af hr. biskop Friis, vilde de mig saadant (lade) vide, ellers kunde det ikke skade, at de da selv gik ned til Gen. K. In. Coll. og klagede derover. Dog bliver det vel best at oppebie Udfaldet af denne Forestilling.

1) Blandt breve til biskopen for 1769 (i StA.) skal der ifølge indholdsfortegnelsen til vedk. pakke have været et brev fra provst Hagerup i Skjærstad, indeholdende „Indberetning til Biskop. om de Fornærmelser, han i sit Embede som Provst af Biskop Friis er udsat for; en meget grundig Deduction, der viser Hagerup at være en dygtig Mand og en fortrinlig Pen.“ Brevet selv mangler desværre.

1002. Kopibog nr. 4 pag. 537.

1769 d. 20. Jun. til Provsten Falster.

Tiiden tillod mig icke med forrige Post at besvare D. V.s Skrivelser af 19. Decemb. a. p., 13. Apr. og 15. Mart. h. a., som tilligemed hosfulgte Document rigtig ere indløbne, ligesom jeg haver bekommet Designationen over ægteviede etc. for Mæfiorden Præstegield. Jeg kan ej andet end samtykke D. V.s Forhold i at nægte Biskop Friis Kirkestolen, thi det er ham nok at faae Udtog eller Gienpart af Regnskabet, da han ved nærværende selv kan eftersee Kirkestolen. Ellers vil jeg med næste Post gaa ned med Forestilling om Commission til at undersøge saa vel hans egne som Senjens Provsties Kirke Regnskaber, paa det at der kan, i henseende til de sidste, med desto større Vished erfares, hvor falsk hans Beskyldninger ere, samt hvor fordeelagtigt det er, at alle andre Kirker skal underkastes lige Skjæbne som de andre Provstiers. — — —

1003. Kopibog nr. 4 pag. 231 og 968.

1769 d. 28. Juni fra Sælboe Præstegd. Forestilling til

M(issions) Collegium om Commission over biskop Friis etc.

I min Fraværelse paa den nordlandske og finmarkiske visitats Rejse i aaret 1767 indløb til Stiftsprovsten et H. Kgl. Rescr. af 23. febr. e. a., som uden tvivl endnu er i frisk minde hos det høje Colleg., og af Hr. biskop Friis foranlediget ved hans Forestilling og Indberetning til højst samme. Da jeg nu anseer saadan biskop Friises Relation som højst fornærmelig icke alleene for Senjens Provst og Præster, men og for mig, saa har jeg holdet det for en Pligt, jeg skylder mig selv og mit Embede, saasnart skee kunde, at fralegge mig saadan Sag, paa det jeg icke af det h. Collegio eller Hs. Kgl. M. selv skulde unaadig ansees som en mand, der icke med største Retsindighed og Flid iagttog sit Embede, som jeg dog altid højst beflitter mig paa, saa vidt Gud dertil forleener Aand, Naade og Kræfter. At dette underdanigste Forsvar icke før end nu fra min Side indkommer, dertil er ingen anden Aarsag, end at jeg holdt det for raadeligst, at Senjens Provst og Præster, for saa vidt de ved biskop Friises Relation fant sig fornærmede, først indsendte deres Forsvar og fornødne Oplysninger i Sagen. Dette er nu skeet ved umiddel-

bare Skrivelser til det høje Colleg. af 15. April. 1768 fra Hr. Provst Falster¹⁾, af medio Jun. e. a. fra Hr. Hans Hagerup Krog²⁾, Sognepræst til Astafjorden, og af 10. Dec. e. a. fra Hr. Peder Leth³⁾ i Qvæfjorden. Den første og sidste har tilstillet mig Gjenparter af bemelte deres underdanigste Forsvar, fra Hr. Krog derimod har jeg ickun faaet Notice derom, samt 2de skrivelser angaaende denne Sag af 18. Aug. og 15. Dec. 1768, som jeg begge tager mig den Frihed herved at lade følge sub. lit. A og B. De andre Senjens Præsters Forsvar kand jeg ikke længere oppebie. De kan heller icke efter mine ringe Tanker behøves.

Dog førend jeg begiver mig til mit Forsvar, maa jeg for i vejen underdanigst beklage mig, at højst bemelte Kgl. Rescr., dater. Khavn. den 23. febr. 1767, icke blev mig i Tronhjem tilstillet før min Afreise til Nordland, som skeede og var underdanigst tilforn det H. Collegio indberettet at skulle skee paafølgende 4de Maji, men at samme længe derefter, neml. den 29. Aug., i min Fraværelse blev opsendt til Stiftsprovsten ved Secretereren Hr. Cancellie Raad Ursin; thi havde jeg faaet dette betimelig, havde jeg ved min Nærværelse i Nordland kundet tilvejebringe tilstrækkeligere Oplysning og bevisligheder, end nu her i Tronhjem formedelst Stædernes lange Fraliggenhed er muligt. Hvorfor jeg herved til miunderdanigste Forsvar ickun anfører følgende: at Præsterne i Senjen, saasom biskop Friises Relation ifølge det høj Kgl. Rescr. har været, deres Regnskaber icke ere komne til anden Revision, end imellem dem selv indbyrdes, er en gandske usandfærdig Relation, som saa meget meer er impardonable, da den højst graverer mig og mit Embede, og jeg derved ligesom beskyldes for, uforsvarlig at have tilsidesat de aller underdanigste Pligter, jeg bør iagttage paa mine Visitatzer ifølge Hs. Kgl. Ms. allern. Lovs 2—17—9.

Senjens Provsters og Præsters Kirke Regnskaber ere mig paa mine Visitatzer, som jeg 3 gange har forretet i Nordland, tilligemed andre Embeds Documenter forevist og nøje af mig igjennemseede, efterat de sidste af Provsten, som er en retskaffen og accurat

1) Se nr. 171 ovfr.

2) Se nr. 926 ovfr.

3) Se nr. 355 ovfr.

Mand, vare paategnede og qvitterede. Provstens har jeg skriftlig paategnet og approberet, da jeg intet derved har fundet at erindre, ligesom jeg og icke har glemt at tilkjendegive vedkommende Præster det, naar jeg havde noget mod deres Regnskaber at erindre, som jeg dog meget sjelden har haft Aarsag til, naar det undtages, hvad Provsten allerede i sin Paategning havde erindret. Det har icke for min Tid været Skik at nedsende disse Regnskaber til det H. Collegium, ligesom Vestfinmarkens Kirke Regnskaber aarligen ickun til min decision og Qvittering nedsendes, efter at de af Amtmanden og Provsten ere paategnede. Jeg seer endog, ligesom jeg i Skrivelse af 22. April h. a. til Hr. Cancellie Raad Ursin har meldet, at Hr. Biskop Nannestad har paategnet og qvitteret Kjøllefjords Kirke (Regnskab) i Østfinmarken, og finder jeg ingen Ordre fra det H. Collegio i Stiftskisten, om at noget af disse Regnskaber skulde nedsendes. Ellers kan det i mange Henseender være meget got, at de alle tilsammen aarlig fremlegges for det høje Collegii øjne, og havde jeg heller icke ermanglet at foranstalte saadant, naar ickun nogen ordre derom til mig var indløbet.

Dog er det en anden Sag, om det er raadeligt, at saa store og vigtige Regnskaber gaaer ickun igjennem biskop Friises Hænder, hvilket jeg har høj Aarsag til at drage i Tvivl, og, efter min beste Indsigt anseer for meget skadeligt for Missionen, allerhelst naar intet videre af ham skal udfordres, end hidindtil er skeet i Henseende til de sydligere Kirkers Regnskaber. Hvad de Omkostninger angaar, som ere skeede paa Prædikestolen og Ornamenterne i Astafjords Kirke, som Biskop Friis skal have anseet for Ødselhed, saa (om dette er ødselhed) meener jeg, at det dygtigt kan bevises, at større ødselhed i mange Maader er begaaet i Henseende til de Kirker, som har været under biskop Frises Forvaltning eller Opsyn, med unødvendige indvendige Malinger og andre Zirater i Overflødighed samt Materialernes overlede Indkjøb, om det meer at forbigaae, hvilket tilligemed den anden huusholdning har bragt de sydligere Kirker i stor Gjæld til biskop Friis.

Jeg har ved adskillige Lejligheder, saa vidt jeg har holdt det for raadeligt, uden at agere en ordentlig Anklager, og forvikle mig

i en vidløftig Process med en rig Mand, noksom givet det H. Collegio underdanig at forstaae, at jeg havde ingen god Tillid til Hr. biskop Friis, hvad hans Huusholdning angik med Kirkerne og deres Indkomster, og fornemmelig af den Aarsag yttret mine Tanker om, hvorledes jeg holdt det for best for Missions Cassen, at Præsterne førte Kirkernes Regnskaber under Provsternes og mit opsyn, og at Forpagtningen, idet mindste saasom hidindtil dermed er bleven handlet, ej var til Fordeel, men meget meer til Skade for Missionen. Jeg har til den Ende, for at give det H. Collegio Anledning til at eftertænke Sagen, højliggen raadet til, at der maatte tryckes placater i T.hjem og omsendes i landet, naar auction skulde holdes, siden jeg i Nordland havde hørt, at det gik saa uordentlig til med auctionerne, og at der havdes stor Mistanke om adskillige Ting til allerstørste Tab for Missions Cassen. Forslaget er og blevet naadigst approberet, som det H. Collegii Skrivelse ved Hr. EtatsR. Finckenhagen af 9. febr. 1765 udviser, endskjønt ingen auction siden er bleven holdt.

Jeg har i samme Henseende, efterat jeg havde faaet noget meere Lys i Sagerne end tilforn, i aaret 1766 vægret mig ved, efter Sædvane at paategne biskop Friises Regnskaber, og anseet det for fornødent, at de bleve forsynede med tilstrækkeligere Bilager, især Præsternes attester, saasom icke ellers fuldkommen vished kunde have om Arbejdsfolkernes Antal ved Kirkernes bygninger og Reparationer, samt hvor lang tid og hvor flittigt de havde arbejdet, materialierne med meere at forbigaae. Det heeder, at han bruger mest sine egne Drengene til saadant Arbejde, med hvilke man icke saa fuldkommen kunde vide, hvorledes det var bleven accorderet, hvorfor og Præsternes attester i saadan Henseende kunde behøves, ej at melde om, at det er mistænkeligt icke at lade de originale Regninger følge med sit Regnskab, men ickun Gjenparter, vidimerede af en Sorenskriver, som desverre! har faaet en slet Ende.

For at oplyse D. H. Collegium har jeg og den 11. Jun. 1768 tilsendt Højstsamme Hr. Laugmand Ristes egenhændige brev til mig af 16. Maji e. a., hvoraf sees, hvor anseelig og utrolig stor profit Forpagteren har alleene af 2de Præstegjeld i Salten til største Tab for Missions Cassen; og jeg er icke i stand til at forstaae Laugmandens brev anderledes end paa den Maade, at biskop Friis

er selv interesseret i Forpagtningen, uden at ville have Navn derfor. Det samme berettes mig underhaanden af Hr. Provst Buschmann¹⁾, hvis Sandruhed og retskafne Væsen aldrig nogen kan drage i Tvivl, med den Omstændighed, at det kan bevises i Henseende til Næsne og Ranens Kirkers Forpagtning, at biskop Friis er interesseret i profitten til Missions Cassens store Skade, thi det skjønnes lettelig, hvorledes en mand, der selv er interesseret i profitten, fristes til ej at lade Forpagtningen komme for højt op. Om Auctionernes beskaffenhed og den store Forvirring og Mislighed, der fant Sted i henseende til den sidste i Aaret 1764, kan D. Højgrevl. Exc. Hr. Præsides og det gandske H. Collegium bekomme Oplysning af medfølgende Gjenpart af Hr. Capit. Coldevins²⁾ brev til mig af 19. octobr. 1765 sub. C., med dets bilag sub. Lit. D., uagtet Capitainen vil ingen Angiver være. Men denne Sag er og andre i Landet bekjent, saasom jeg icke allene selv der i Landet har hørt, men endog udførlig læser det beskrevet i et hermed sub. Lit. E., tilligemed dets bilager eller auctions Forretningen lit. F., følgende P. M., hvilket med seeneste Nordlandske Post fra en mig velbekjent retskaffen Mand er indsendt, dog uden at hand vil være nogen offentlig Anklager.

Alle med mig forundre sig over, hvorledes det har været Hr. biskop Friis muligt at trænge igjennem med saadanne Sager og endogsaa at tilsnige sig det H. Collegii Approbation paa denne Forretning, saa som Ordet gaar; thi jeg selv kan icke have nogen Kundskab derom uden af andre, saasom jeg ingen Efterretning derom faar fra det H. Collegio eller Hr. biskop Friis; og Gjenparter af hans Regnskaber bekommer jeg aldrig, efter at de ere approberede af det H. Collegio. Endog denne Omstændighed, at jeg icke fra ham har kundet tilvejebringe Gjenparter af hans Regnskaber, til at legge i Stiftskisten og kunne betjene mig af ved hans Regnskaber for de følgende Aar, deres Revision, kommer mig med al rette højest suspect for, og uden dette er det desuden icke muligt fuldkommen at undersøge hans Regnskaber, (da) der, som oven melt, ere andre betænkeligheder derved. Jeg har icke ermanglet adskillige gange at gjøre Erindring om denne Sag ved hans Regnskabs overleverelse til mig,

1) Se nr. 335 ovfr.

2) Se nr. 204 ovfr.

men uden effect. Ja jeg har endog givet det H. Collegio saadant tilkjende, blant andet i min underdanigste Erklæring af 17. Septbr. a. p. angaaende Nordlands Kirkers Bortselgelse. Men icke desto mindre ere hans Regnskaber for 1765, 66 og 1767 nu igjen mig tilstillede uden Gjenparter, og for denne og mange fleere ovenanførte Aarsagers Skyld har jeg ladet ham disse tilbagelevere uden ringeste Paategning, da denne min underdanigste Skrivelse giver Lys om alt, hvad det H. Collegium behøver at vide, for videre at tage de measures, som eragtes fornødne.

Den extract af Hr. Dahls¹⁾ brev til mig af 16. Maji a. p., jeg har indrøcket i min Skrivelse til det H. Collegium af 11. Jun. a. p., meener jeg og at være betydelig, i Henseende til den Character, der gives, og det af en Mand, hvis Retskaffenhed er bekjent, og som biskop Friis vilde have haft til sin Successor formedelst det intime venskab, der tilforn har været imellem dem. Jeg tager mig nu den underdanigste Frihed at lade det heele originale brev følge sub. Lit. G. Hr. Raanes²⁾ i Kbhvn. veed jeg, uagtet at jeg kan forsikre, aldrig med ham om noget saadant at have corresponderet, iligemaade at kunne give god oplysning, alt til bekræftelse af det jeg underdanigst har fremført.

Jeg indstiller derfor underdanigst til D. Højgrevl. Exc. Hr. Præsens og det H. Collegium, om det nu af mig tilhobe anførte icke er af den vigtighed, at det fortjener at forestilles Hs. Kgl. M. Selv til den Ende, at en Commission allernaadigst blev anordnet til at undersøge og paadømme Hr. Biskop Friises Regnskaber, auctioner og husholdning med Kirkerne for alle de Aaringer, han har forestaaet samme, hvilken Commission da maatte have magt til at indstevne alle sine exceptione fori, som den fant for godt til Sagens Oplysning, og at afhøre fornødne vidner eedelig, da ellers en og anden vilde maaskee unddrage sig, ej at melde om verdens sædvanlige andre practiqver.

Til at være Commissarier i saadan Sag skicker sig, efter mine Tanker, i alle Henseender allerbest de 2de retskafne, kloge og er-

1) Hans Dahl, f. 1729 i Trondhjem, 1755 sogneprest til Kautokeino, 1759 til Rødø, 1767 til Alstahaug, 1784 til Skogn, døde 1803.

2) Se nr. 333 ovfr. Reiste 1766 til Kjøbenhavn for at søge embede.

farne mænd, Hr. Laugmand Rist og Hr. Provst Hagerup, Pastor til Schjerstad, hvilke begge og ere best vidende om alle Ting og boe nær ved hinanden. Skulde det H. Collegium have nogen betænkelighed ved den sidste formedelst den mellem biskop Friis og ham værende dispute, endskjønt denne, efter mine ringe Tanker, icke i nogen maade kan udelukke ham, saa kunde Hr. Provst Buschman, Sognepræst til Næsne, der og er en af de braveste og retskafneste Mænd i Landet, i hans Sted antages. Jeg tvivler ingenlunde paa, at jo disse Mænd paatage (sig) denne Commission villig, naar de dertil erholde høj kgl. befaling. Faaer biskop Friis paa anden Maade sin Villje frem med Kirkernes besigtigelse, er jeg højst bange for, at hand hastig qvitterer alting, og at det siden vil blive vanskeligt at faae hans Oekonomie lovlig undersøgt, som jeg meener, efter min allerbeste Indsigt, til største Skade for Missions Cassen. Ellers vil der siden uden al Tvivl indløbe mange ubehagelige Ting, som da ej saa vel som nu før hans afskedigelse kan raades bod paa. Ved saadan Undersøgelse, da icke paa anden maade fuldstændigt bevis kan føres, vilde og det H. Collegium erfare, at mine underdanigste Efterretninger om Senjens Præsters Husholdning, samt min Forestilling, at det er bedre, at Presterne føre husholdningen, end at Kirkerne bortforpagtes, allerhelst paa den Maade, som nu skeer, have haft god Grundvold. Jeg er med dyb Soumission og største Respect.
(Afsendt ved Hr. Bang).

1004. Kopibog nr. 4 pag. 544.

1769 d. 4. Dec. til Provst Hagerup.

Fra Hr. Cancellie Raad Ursin har jeg under 18. Novembr. erhholdet Skrivelse, hvori hand melder, at det H. Collegium har intet imod, at der bliver sat Provste Ret til at dømme i den Dispute mellem biskop Friis og D. V. angaaende de Fornærmelser, som er skeet Provste Embedet af Biskop Friis og hans Capellan. Men da D. V. nu forlader Stedet, saa vil det komme an paa Dem selv, om De saadan Provste Ret desangaaende forlanger. Det vil tillige gaae ud over Hr. Rosenvinge, som icke har adlydet Provsten frem-

for biskop Friis. Jeg beklager den gode Hr. Rosenvinge, fordi hand lod sig overtale at rejse til Bodøen.¹⁾ Jeg er med etc. —

1005. Kopibog nr. 4 pag. 545.

1770 15. Januar til Provst Hagerup.

I Anledning af den allernaad. foranstaltede besigtelse over Nordlands Kirker, bliver det aldeles fornødent, at D. V. forbliver i Landet, indtil samme er forbi, hvilket jeg haaber saa meget mindre vil blive Dem til Ulejlighed, som De ifølge Deres Skrivelse af 6. Dec. melder, at De har foresat sig i Julii Maaned at reise tilbage, i fald de i febr. skulde være nød til at reise hid, og deres egen ære verserer meget derunder, at alting bliver vel oplyst, som neppe uden D. V.s nærværelse vil skee fuldkommen. Deres kald her i byen²⁾, som efter æld gammel Vedtægt tilkommer Dem at besørge i Naadens Aaret, og icke Enken, skal jeg imidlertid drage fornøden Omsorg for, saa at det af en dygtig mand skal blive betjent indtil Deres Komme, saa at de i den Henseende kand være gandske ubekymret. Det staar D. V. frit for at overlevere alle Provste Embedets Papirer ved deres Afreise fra Landet til Hr. Arnoldus³⁾ eller Hr. Wilhelm Schytte⁴⁾, hvilken af dem da bliver interimis Provst, indtil

¹⁾ I et brev til missionskollegiet af 22 april 1769 (Kopibog nr. 4 pag. 228; samme brev som nr. 872 ovfr.) omtaler Gunnerus, at provst Hagerup har sendt ham en besværing over de hindringer, Friis har lagt i veien for udøvelsen af de med hans provsteembede forbundne forretninger. Desuden skriver G., at han havde tænkt at anordne en provsteret over Rosenvinge, fordi han ikke har efterkommet provsten Hagerups ordre efter sin ed og pligt. I det vedlagte brev fra Hagerup af 30 novbr. 1768, siger denne, at Friis har beskyldt ham for 1) ulovlig Adfærd udi, 2) for ulovlig Adkomst til det Provsteembede, G. har beskikket ham til, og endelig for at have udnævnt en „ulovlig og uret Person“ til assessor og protokollist i en skifteforretning i Salttdalen. Hertil havde nemlig H. beskikket Jakob Christian Rosenvinge. Denne, der var en søn af provst Peter Kaasbøll R. i Selbo og søstersøn af biskop Friis, blev 1765 pers. kapellan hos sin fader, men forrettede 25 mai 1768—15 mai 1771 som hjelpeprest hos onkelen paa Bodø. 1771 blev han residerende kapellan til Alstahaug og 1786 sogneprest til Ytterøen. Han tog afsked 1801 og døde 1817.

²⁾ Hagerup var 1. septbr. 1769 bleven udnævnt til sogneprest ved Vor Frue kirke i Trondhjem.

³⁾ Se nr. 328 ovfr.

⁴⁾ Broder af foreg., 1740 pers. kapell. til Trondenes og 1742 res. pastor der. Døde 1783.

en anden kand blive udvalgt. Men havde icke D. Velærv. blevet i Landet indtil besigtelsen var forbi, saa vilde det vel have choqueret fleere end Hr. Biskop Friis, om Hr. Wilhelm Schytte havde som Provst indfundet sig ved besigtelses Forretningen, da hand har saa meget at fralegge sig selv, hvad Hammerøe Kirke angaar, endskjønt jeg haaber, han vil dygtig forsvare sig. Ej at melde om, at jeg befrygter, at det vilde være en meget stærk Fristelse for hans Contenance, om hand og biskop Friis vare de eneste af den geistlige Orden ved Hammerøe Kirkes besigtelse. Jeg er etc.

1006. Kopibog nr. 4 pag 550.

1770 9. April til Hr. Provst Hagerup.

Det er mig kjert, at D. V. forbliver i Landet at bivaane den allernaad. anbefalede besigtelses Forretning over Kirkerne, som jeg icke tvivler paa, De fuldkommen udfører, da det staar D. V. frit for, ja er endog i Rescriptet allernaadigst befalet, at lade tilføje Forretningen alt, hvad de maatte finde fornødent og tjenligt til at oplyse sagen. Hvad biskop Friises Regnskaber angaaer, da tager Hr. Stiftsbefalingsmanden og jeg i betænkning at tillegge ham nogen ordre, samme, om hand (det) efter requisition icke ville, at udlevere, da dette i rescriptet ikke er befalet, og det vel i sin tid vil ankomme paa en Commission at undersøge alle hans Regnskaber tilligemed de i Anledning af Forretningen indsendende acter. Dog skulle jeg haabe, at Hr. biskop Friis, naar saadant af ham lovlig bliver røqviret, opgiver alt, hvad nødvendig behøves til allerunderdanigst at efterkomme H.s Kgl. M.s vilje og hensigt med Forretningen. — —

1007. Kopibog nr. 4 pag. 977.

1770 3. Septbr. til Missionscollegiet fra Foesnæs.

— — Da hr. Biskop Friis er reist til Bergen, og derfra skal agte sig til Khavn, saa er det icke at tvivle paa, at han jo, naar hand der ankommer, vil søge at forestille sine Sager falskelig for D. Hgrevl. Exc. og det H. Collegium, og til den Ende producere Attester med videre, hvorved hand kunde intendere at give sine overmaade slette Sager et bedre og taaleligere Udseende: hvorfor jeg holder det for min underdanigste Pligt tillige herved forud at frem-

komme med sandfærdige og fuldkommen bevislige Efterretninger om adskillige ting, hvoraf fuldkommen kan sees, at hand i mange Henseender har været en falsarius og tillige beriget sig med Missions Kirkenes Indkomster.

Fra det høje Collegio blev mig ved Hr. Cancell. R. Ursins Skrivelse af 18. Nov. a. p. blant andre documenter tilsendt en af biskop Friis vidimeret Gjenpart af et brev til ham selv, som Hr. Eric Schytte af ham berettedes at have skrevet; men at hr. biskop Friis falskelig har opdigtet dette brev, i Hr. Er. Schyttes Navn, bevises tilstreckelig foruden andet af bemelte Hr. E. Schyttes egenhændige Erklæring af 20. Julii h. a., som herhos følger in originali under Lit. B. Hvor tumultuarisk Buxnæs Kirkes Indvielse af biskop Friis blev forrettet, kand og heraf nogenledes skjønnes, saa som ingen intimation foran gik, og alle andre ellers sædvanlige ceremonier fejlede. At han, efter at hand havde begyndt talen i Chorsdøren, og under sammes holdelse har drucket thee udaf en liden Spølkam eller stor Contoir Kop, som hand havde staaende ved siden af sig imellem Sprinklet i Choret (og icke paa en stol, som tilforn var berettet), har Buxnæs Klokker Hans Christensen tilligemed den eene Medhjælper ved hoved Kirken, som var nærværende, Hans Olsen Riise, i Præstens Hr. E. Schyttes og fleeres Overværelse for mig bevidnet selv at have seet, med det tillæg, at den anden Medhjælper ved Hoved Sognet, navnlig Johan Egdizen Bolle havde, efter Ordre, frembragt Contoir Koppen paa førbemelte Sted. Til denne Forretning var biskop Friis af ingen commiteret. Til mig var icke indberettet af Sognepræsten efter hans egen Tilstaaelse, at Kirkens bygning var saa vidt færdig, at den behøvede Indvielse. Ej at melde om, hvad der muntlig blev aftalt med Hr. Er. Schytte i aaret 1767, saa som hand det nu icke vil huske.

Til en liden Prøve paa, hvorledes hand nu søger at skaffe sig Qvitteringer, og andre bevisligheder, for at fremlegge samme ved besigtelses Forretningen, eller at tage nogle af dem med sig til Khavn, kan følgende tjene: Hr. Michael Kildal¹⁾, Sognepræst til Sand, som hand i adskillige tilfælde har brugt til sine Absigter,

1) Se nr. 170 ovfr.

som sin intimus, har forevist mig 3 originale Concepter til Qvitteringer, skrevne med biskop Friises egen haand, som Hr. Kildal havde faaet i Commission at faae underskrevne af en af Kirkebyggerne, navnlig Hans Amundsen i Qvæfjorden, af hvilke originale, mig foreviste og Hr. Kildal for visse Aarsagers Skyld tilbageleverede Concepter hermed følger sandfærdige Gjenparten under Lit. C.

Falsa i samme ere: 1) at Hans Amundsen tilligemed sine medarbeidere nogen sinde har givet nogen Regning til biskop Friis angaaende denne Sag, 2) at Hans Amunsen, saa som det heder i den 3die Concept, har været Formand for Kirke Arbejderne. Hans Amunsen har selv opgivet dette for mig paa Qvæfjords Præstegaard, i Hr. Provst Falsters og fleeres Overværelse. Desuden er det bekjent, at biskop Friis for det meste har brugt sine egne Drengene til Kirkebygninger og reparationer, og givet dem 8 a 10 rd. i aarlig Løn, hvilke og have arbejdet med Hans Amundsen i henseende til Sands og Qvæfjords Kirker. Meere hidhen hørende vil Besigtelses Forretningerne forklare. Dog veed jeg icke, om Hr. Kildal erindrer derved at anføre, at hand, saasom hand opgav for mig, efter at jeg havde gjort hans Commission til intet, tillige var anmodet af Biskop Friis, at skaffe Hans Amunsen nogen andenstedshen, at hand icke skulde blive nærværende ved Kirke besigtelsen i Qvæfjorden og paa Sand. Hr. Michael Kildal har skriftlig for mig opgivet ved brev af 29. Jun. h. a., at Hr. biskop Friis har ved Hr. Kildals nærværelse paa Bodøen ladet skjere udaf Sands Kirkestol en Deel blade, hvoriblant var et, hvorpaa Provsten Falsters Antegnelse og Mangels Posters Udsettelse var skrevet, som jeg selv strax savnede, da Kirkestolen nu ved min Nærværelse blev mig forevist, og et andet, hvorpaa Biskop Friis, efter Hr. Kildals Opgivende, havde indskrevet en Ordre til Hr. Kildal om at paalegge og inddrive et Contingent til Taarnets Opbyggelse fra 3 rd. til 6 ort til mands efter deres Omstændigheders beskaffenhed. Hr. Kildals originale brev angaaende denne Sag er af mig bleven tilstillet Hr. Provsten Falster, for at tilføres besigtelses Forretningen i Senjen.

Hvad Forpagtingen angaaer, saa er følgende allerede fuldkommen beviist, 1) at auctions Forretningen 1764 paa Bodøen har ickun været pro forma og aldeles fingeret.

Verificeret Gjenpart af den fattige og paa Bodøen boende Hartgens brev, hvori hand bevidner ej at have haft med Forpagtningen af Helgelands Kirkers Tiender noget at bestille, er allerede fra mig nedsendt til det høje Collegium. Christopher Ellingsen, en suffisant og rig Skipper, blev ansat for den høistbydende for Saltens Kirkers Tiender, men hand selv har intet vedst deraf, saasom hans brev derom, nedsendt fra Hr. Provst Hagerup, bevidner. Den 3die fingerte Forpagter Friderich Isachsen er der bleven lyst efter paa alle Kirke backer og Tingsteder i Nordland, men hand findes ingensteds, saa at biskop Friis har selv været hemmelig Forpagter af alle Nordlands Kirkers Indkomster og derved gjort en utrolig stor Coup, idet at hand med stor Fordeel deels har forpagtet samme bort igjen, deels ladet dem oppebære ved sine Commissionairer.

Westeraalens og Lofodens Kirke Tiender og øvrige Indkomster var i Auctions Forretningen af 1764 paa Bodøen ansat for 140 rd., men Westeraalens, efterat hand samme i 2de Aar for sin egen Regning havde hævet, lader hand paa ny opbyde i Westeraalen i Aaret 1766, saasom hans originale brev tilligemed hans P. M. til salig Sorenskriver Winstrup, og auctions Forretningen, hvoraf hermed følger Gjenparter under Lit. D., udviser. Hr. Biskop Friises originale brev og P. M. tilligemed auctions Forretningen har Hr. Justits R. og Amtmand Holm tilstillet mig, og jeg igjen den constituerede Provst i Westeraalen Hr. Eric Schytte, for at tilføres samme besigtelses Forretning. Det er mærkeligt, at hand i bemelte P. M. forebygger, at icke denne ny Auctions Forretning maae indføres i Auctions protocollen, samt at hand her ligesom ellers altid i sine Forpagtninger forbeholder sig selv til sit Bord Rav-Tienden af Langenæs. Ved Auction paa Hellevær ved Waagen blev endelig Westeraalens Kirke-Tiende tilslagen Sr. Fuurman for den aarlige Afgift 225 rd., saa som sal. Hr. Sorenskriver Winstrups egenhændige brev til Fuurman udviser, hvoraf originalen er mig tilligemed Hr. Sorenskriver Bull forevist, og hvoraf hermed følger en af Fuurman verificeret Gjenpart under Lit. E. Heele Lofodens Fogderies Tiende, Waagens Prestegjelds, som hand har draget til Salten, allene undtagen, har hand derhos puttet i Lommen; hvilken Tiende i Aaret 1767 skal have

udgjort 372 vaager a 8 ort vaagen, saa som Prisen i det Aar i Bergen skal have været, som udgjør 496 rd., hvori Hr. Sidenius¹⁾, som Forpagter af sit Præstegjeld, har haft nogen Andeel, som han har betalt 20 rd. for i aarlig Forpagtning. Hertil kommer Kirkegodsets Indkomster tilligemed Ost-Tienden af Lofoden, Waagen altid undtaget; Og af disse store Summer af Westeraalens og Lofodens Provsties Kirke-Tiender og Indkomster, er der, saavidt jeg veed, aarlig icke kommen mer i Missions Cassen end de ovenmelte 140 rd., som den fingerte Friderich Isachsen var ansat for, Saltens Provsties Kirke-Tiende og Indkomster, hvortil hand har regnet Waagens Præstegjeld, som dog i det verslige henhører til Lofoden, har hand deels ved Commissionairer selv hævet, deels forpagtet bort til andre. At afg. Sorenskriver Schjøning har været biskop Friises Underforpagter af Ofodens Kirke-Tiende, viser den under Lit. F. herhos følgende Gjenpart af biskop Friises egenhændige brev til Hr. Aron Arctander²⁾, hvori, ved den salig mand, just Sorenskriver Schjøning forstaaes. Det er mærkeligt, at hand i samme brev og forbeholder sig selv Finmarke-Tienden. At afg. Sorenskriver Schjøning har og ved sine Folk forsynet Lødingens Kirke med vin og brød, er bevisligt, og har hand derfor ogsaa ventelig, ifølge en imellem biskop Friis og ham oprettet contract, været underforpagter af denne Kirkes Tiende og øvrige Indkomster. Blot Waagens Kirke Tiende skal i mange Aar have indbragt biskop Friis aarlig 800 til 1000 rd. og derover. I Aaret 1767 skal han have haft deraf 988 vaager, som udgjør, efter da værende Pris i Bergen 8 ort p. v., 1317 rd. 2 ort. Besigtelses Forretningen for Westeraalen og Lofoden vil uden tvivl oplyse Sagen, saafremt biskop Friises Comissionair i Waagen Sr. Røgh ickun vil udsige Sandhed, som dog vistnok skeer, om icke før, saa dog, naar hand engang for Commissionen kommer til at aflegge Eed. Paa de øvrige Kirkers i Salten, saasom Bodøens, Skjerstads, Rørstad, Saltdalens, Stegens og Hammerøens Indkomster har hand og vundet noget anseeligt, saasom besigtelsen, men fornemmelig den paafølgende Commission vil udvise. Og af alt dette har Missions Cassen icke bekommet aarlig meer end

1) Se nr. 363 ovfr.

2) Se nr. 173 ovfr.

380 rd., som Christopher Ellingsen pro forma er ansat for. Helgelands Kirkers Tiender og Indkomster ere de anseeligste, og vel saa fordeelagtige som Saltens og Westeraalens tilhobe. I henseende til disse har han haft sine underforpagtere, nemlig Hr. Dahl har været biskop Friises underforpagter af Rødøens Præstegjelds Kirke Tiende mod aarlig Afgift 210 rd. fra 1765, ej at melde om, hvad han tilforn har givet. Hr. Peder Krog Hind¹⁾ og Hr. Ole Drejer²⁾ har i Selskab aarlig givet 300 rd. i Forpagtning for Ranens Præstegjelds Indkomster, foruden at Biskop Friis aarlig fordrede 6 tønder halvbyg og 2 Vaager Melk-Ost og et aparte genant, naar de gjorde nogen synderlig Lykke ved Forpagtningen. Dette stadfæstes ved Biskop Friises egenhændige brev til Hr. Hind, hvoraf hermed følger en verificeret Gjenpart under Lit. G. Brevet er mærkeligt og viser noksom Biskop Friises intriguer, uredelige væsen og ulovlige interesse. Afgifts Summen 300 rd. med videre, som jeg har anført, og icke er nævnet i Brevet, har Hr. Hind i Vidners Paahør opgivet for mig og vil ved besigtigelsen ydermeere forklare Sagen. Angaaende Nesnes Kirkes Indkomster fra aaret 1765 har Hr. Provst Buschman indgaaet en underforpagtnings contract med biskop Friis, i følge hvilken hand i aarlig afgift skulde betale 160 rd., men formedelst vigtige aarsager faldt Hr. Provsten fra denne contract, og hævede derpaa for 1765 sit Præstegjelds Kirke Tiende for biskop Friises Regning, som derfor bekom in salvo 228 rd. Dette bevidner Hr. Provst Buschmann, og vil saadant ved Besigtelsen dygtig bevise. Mønsterskriver Greger har i Underforpagtning af biskop Friis Brønøes, Alstahougs og Wefsens Præstegjelds Kirkers Tiender og Indkomster mod aarlig Afgift 850 rd., efter hans eget Opgivende for Hr. Provst Buschman, endskjønt hand skal derhos berette, at biskop Friis har lovet at gotgjøre ham noget deraf, som besigtelses Forretningen vil oplyse. Dette tilsammen udgjør aarlig 1588 rd., hvoraf Missions Cassen, saa vidt jeg veed, icke meer aarlig har faaet end 1050 rd., som biskop Friises overalt bekjendte hantlanger Hartgen pro forma er ansat for.

1) Se nr. 203 ovfr.

2) Født 1722 i Namdalen, 1751 pers. kapell. til Hemnes og 1776 sogneprest der. Døde 1784. Smlgn. nr. 576 ovfr.

Hvad de forrige Forpagtninger angaar, saa vil jeg herved ickun kortelig tage mig den Frihed at anmærke følgende. Den i Aucrs. Forretningen for 1758 for Saltens, Vesteraalens og Lofodens Provstiers Kirker ansatte Forpagter, Sieur Christopher Jensen, er ickun fingeret, thi denne nævnte Person kjender ingen, uden det skulde være en af dette Navn, som har været biskop Friises og derefter Hr. Confer. Raad Suhms, men skal være for nærværende Hr. Stiftamtmand Hagerups laqvei. Biskop Friis har derfor den tid, ligesom siden selvraadig, blot til sin egen Fordel skaltet og valtet med bemelte Provstiers Kirkers Indkomster. Saaledes har f. Ex. den tid Hr. Angel¹⁾, Præst til Bøe i Vesteraalen, været Forpagter af sit Pastorats Kirke Tiende, saasom hand har erklæret i manges Paahør at ville sandfærdigen opgive for besigtelses Forretningen i Westeraalen. At Sidenius endog for 1758 har været biskop Friises Underforpagter har jeg allerede oven gjort bevisligt, og sees af bilageret under lit. A. Ellers fant biskop Friis og da best sin Fordeel ved selv for egen Regning at lade hæve Indkomsterne af de fleeste af Vesteraalens og Saltens Provstiers Kirker. Hvorledes den afgaaede Sorenskriver Schjøning og biskop Friis har været sammenholdige i at forfalske auctionerne, vil besigtelses Forretningen udvise. For at erholde alle disse uretfærdige Fordeele og selv at bekomme Kirkenes Tiender og Indkomster imod en uforskammet ringe Afgift, og at skille Missions Cassen dermed, har hand omhyggelig afværget, at ingen offentlig paa Auctions stedet skulde komme til at byde paa Kirkenes Tiender og øvrige Indkomster, saasom fuldkommen bevist er.

De utrolig store Summer, biskop Friis har vundet ved hans Paaleg paa Almuen, ved en og andens Gavmildhed til Kirkerne med videre, i Henseende til Kirkebygninger og reparationer, og hvoraf Missions Cassen har faaet det mindste, vil nogenledes settes i lyset ved besigtelses Forretningen, naar den confereres med hans Regnskaber, især besigtelsen i Salten, som hand derfor er meest bange for og har søgt udsettelse af, endskjønt Hr. Just. Raad og Amtmand Holm²⁾ deri allerede, førend den høj Kgl. bevilling ankom, har bevist ham

1) Se nr. 162 ovfr.

2) Peter Holm, amtmand i Nordland 1767—71.

megen stor Føjelighed ved at forandre og udsette de allerede tilforn af ham anderledes berammede besigtelses Terminer.

Jeg lader ickun endnu hermed under Lit. H. følge Hr. Matth. Bruuns¹⁾ egenhændige Oplysning, deels angaaende Øxnæs Kirkes Reparation, dels angaaende sammes Tiender for Aaret 1765, førend Westeraalens Kirkers Tiender i det paafølgende Aar ved biskop Friises Foranstaltning bleve bortforpagtede. Deraf sees blant andet, 1) at biskop Friis har nu (efter at den Kgl. allernaadigste besigtelses Forretning var bleven bekjendt) gotgjort Hr. Mathias Bruun 50 rd. af de 56 rd. 5 ort, hand i aaret 1767 havde ført ham paa Øxnæs Kirkes videre Istandsettelse til Regning, efter at Hr. Bruun havde forladt Kaldet. 2) at Hr. biskop Friis og Hr. Mathias Bruun har holdet halvt i Henseende til Øxnæs Pastorats Kirke Tiender, hvorfor den sidste har maattet svare biskop Friis for ovenmelte Aar 18 rd. i Afgift, og Friis vilde ligeledes ansees for at svare for sin halve part samme summa til det høje Collegium. I hvilket aar Tienden dog udgjorde 100 rd. omtrent.

Jeg erfarer af ovenmelte Hr. Cancellie Raad Ursins Skrivelse til mig, at d. H. Collegium skulde være af de Tanker, at Kirkernes Indkomster bør fremdeles bortforpagtes. I Anledning hvoraf jeg tager mig den Frihed underdanigst at erindre følgende til Missions Cassens beste:

1) Efterat jeg nøje, sær paa denne Reise har undersøgt alle ting, som her kunde komme i betragtning, saa vil det efter mine ringeste Tanker blive Missions Cassen til betydeligt Tab, naar den forige Oekonomie skal vedblive og Forpagtningen vedvare. Jeg er forsikret om, at cassen meget vilde profitere ved, at Præsterne hævede Indkomsterne, og gjorde Regnskab derfor under Provsternes Tilsyn, i det mindste til et Forsøg for nogle Aar, og for at erfare, hvor højt Kirkernes Indkomster kan udbringes. Det er icke muligt, at Præsterne, naar der haves tilsyn med dem af Provsten, og dem bliver paalagt at bilege deres Regnskaber med alle fornødne bevisligheder, kand gjøre noget bedrag af ringeste betydenhed, endskjønt mand icke kand have

1) Se nr. 332 ovfr.

nogen især suspect derfor. Erfarenheden har til alle tider lært det i Nordland, at cassen har tabt noget stort ved Forpagtningerne. Skipper Kofod paa Sand har tilforn, efter hans egen Forklaring for mig, haft Senjens Kirkers Indkomster i Forpagtning imod 202 rd. aarlig afgift i det højeste, undertiden meget ringere, og Tronæs Kirkes Indkomster alleene udgjøre aarlig et par hundrede rdr. og derover, hvoraf tillige kand skjønnes, hvor stort Tab Hs. Kgl. M. har paa Senjens Kirke Tiende, da nylig afg. Hr. Foged Wang skal icke have gotgjort derfor Hs. M.s Cassa mere end 115 rd. aarlig. Hvilken anseelig større Fordel har icke Missions Cassen haft af Kirkernes Indkomster i Senjen, i den tid Præsterne har hævet samme, saasom af Besigtelses Forretningen vil sees, der vil gjøre biskop Friises Calumnier og usandfærdige beretninger i den henseende til intet. Dette samme vil skjønnes, hvad de andre Provstier i Nordld. angaar, naar de hidhen hørende besigtigelser engang indløbe. Hvorfor jeg, som veed vel besked om alle Omstændighederne, og om al den Forvirring og Uredelighed, der plejer at skee, ved Forpagtningerne i Nordld., tager mig den underdanigste Frihed for det første at raade derimod, indtil mand efter nogle faa Aars Forløb kunde fuldkommen skjønne, hvor højt Forpagtningerne kunde bringes.

2) Men befaler endelig D. H. Collegium, at Kirkerne strax igjen skal opbydes til Forpagtning, saa bliver det den højeste Nødvendighed a) at hvert Præstegjeld især bliver opbudet til Forpagtning, dog saaledes at en fattig Kirke føjes til en formuende; — b) at derefter et Forsøg gjordes, om Man kunde bringe et Provsties Kirkers Forpagtning højere ud, ved at opbyde et helt Provsties Kirker paa engang, da dog intet bud blev imodtaget, som icke overgik de forige enkelte bud tilsammen tagne; — c) at auctionerne blive holdt i hvert Provstie, og icke alle sammendragne til et Sted, hvortil alle i det vidløftige Land skulde obligeres at rejse, da enhver gjerne selv ved saadan Lejlighed vil være nærværende, og mand icke fuldkommen lider paa andre; — d) at Provsten i hvert Provstie bivaaner auctionen tilligemed Sorenskriveren, og bliver tilligemed ham ansvarlig for, at alting gaaer lovlig og redelig til. Det har gjort en stor Ulykke, og foraarsaget usigelige Tab for cassen, saasom fuldkommen bevisligt er, at biskop Friis har trucket

alle Auctionerne til Bodøen. Det har givet ham Lejlighed til at gjøre det store Underslæb dermed, som hand virkelig har gjort. Hr. Just. Raad og Amtmand Holms Forestilling og Recommendation til Friises Fordel, om den, saa som Rygtet gaaer, skulde være indkommen til det høje Collegium, kand icke andet end erklæres for højst skadelig, og har vist nok ingen anden Grund end det ubegribelig store Venskab imod biskop Friis, Hr. Just. Raaden ved adskillige Lejligheder offentlig har lagt for Dagen, efterat de har været store Fiender tilforn. — — —

1008. 1770 29. Novbr. Convention mellem Biskop Friis og Missionskollegiet. (Kopi; StA.)

Efter Hans Høy-Gravelige Excellences Hr. Geheime Raad Thotts ordres vare vi underskrevne idag tilstæde i Holmens Prouste-Residentze for at conferere med Hr. Biskop Friis, som hidtil værende Casserer for Missions-Cassen, hvorledes den over Kirke Tiendens førte Forvaltning i følge Hr. Biskop Gunneri Gravamina imod bemeldte Hr. Biskop efter Høy-Kongelig Ordres anstillede Kirke-Besigtelse kunde indstilles, saa at den begyndte og langt udseende Forretning derved kunde paa beste Maader uden Cassens Prejudice strax termineres; hvorpaa Hr. Biskop Friis gjorde denne Offerte, at, naar Commissionen, som er begyndt, kunde ophæves, og hand kunde faae sine 4 u-quiterede Regnskaber quiterede for 1764—65—66—67, saa vedbliver hand sit Tilbud af 4000 Rdr. strax at føre Cassen til Indtægt af hans hos Cassen tilgode havende efter det sidste 1767 aars indleverede Regnskabs Slutning, og derforuden efter hans dødelige Afgang Cassen at nyde 9000 rd., som gjør med de forrige 3000 rd. ialt 12000 rd. Paa bemeldte 9000 rd. udstæder hand strax sit Testamente imod de bemeldte Quiteringers Extradition for de 4 Regnskaber, ligesom der tilforn ligger Rigtighed fra ham for de forrige legerede 3000 rd. Angaaende den benævnte Capital 9000 rd. erbyder han sig ved Testamentets Forfatning at determinere, hvor samme Capital paa nærværende Tiid er staaende, samt, saafremt Omstændighederne skulle udfordre, at den andensteds blev forflyttet formedelst Opsigelse og Debitorum Omskiftelse, da at strax tilmælde Missions-Collegio saadan Capitalens

Omsetning, paa det at Missions-Cassen altid kand være for saadan Summa tilstrækkelig betrygget og have noget vidst at tilhefte sig.

At saaledes er i Vores nærværelse passeret tilstaae Vi herved med Vores Hænders Underskrift, ligesom og Velbemeldte Hr. Biskop sin herudinden givne Forsikring egenhændig underskriver.

Kiøbenhavn d. 29. Novembr. 1770.

A. Falck.

I. Hee.

Friis.

in fidem C. J. Ursin.

1009. Kopibog nr. 4 pag. 559.

1770 17. Dec. til Provst Falster.

Deres Skrivelse af 22. Septbr. har jeg bekommet tilligemed hosfulgte Extract af Ibestads Kirkestol og tacker jeg for samme, saa vel som anden Efterretning, De i Deres Skrivelse melder om. Biskop Friis er for nærværende Tid i Kjøbenhavn, men jeg haaber, at det vil blive ham ugjærligt at drive Inquisitionen og Commissionen tilbage. Imidlertid vil jeg nedsende til Colleg. afskrift af den i Senjen holdte og fra Sorenskriveren indsendte Besigtigelse, paa det at samme deraf kan erfare hans Calumnier. — — —

1010. Kopibog nr. 4 pag. 985.

1771 d. 12. Januar til Cancellie-Raad Ursin om besigtelse i Senjen.

Besigtelses Forretningen i Senjen, som jeg i seeneste Skrivelse har lovet at nedsende til Det h. Collegium, har jeg herved den Ære at tilstille D. V. en af mig verificeret Gjenpart af, saasom Hr. Stiftsbefalingsmanden og jeg ere allernaadigst beordrede at sende det eene exemplar af alle indløbende originale besigtelses Forretninger i Hs. M.s Cancellie og at henlegge det andet i Stiftskisten. Det h. Collegium vil heraf see bekræftet, hvad jeg tilforn blant andet om Senjen har indberettet saavel hvad Provstens og Præsternes forige, som biskop Friises ny slette oekonomie efter det udkomne H. Kgl. Rescr. af 25 febr. 1767 angaar, saa at jeg haaber, det nu vil være aabenbart, at hand ved usandfærdige Forestillinger og Calumnier har foranlediget og udvirket høistbemelte Rescript, som er mig og hele Senjens Præsteskab saa høist præjudicerlig, og det for at kunne ligesaa uredelig og egennyttig behandle dette

Provsties Kirkers Indkomster, som de andres, hand tilforn havde under sit Opsyn, hvorpaa acterne viser, hand allerede har aflagt en Prøve. Angaaende den fornødne satisfaction for mig samt Senjens Provst og heele Præsteskab kommer vi vel samtlige til at adressere os til den forventede Commission. — — —

1011. Kongl. reskript af 25. Marts 1771. (Kopi; StA.)

Vor Gunst tilforn. Da Vi under den 8de December 1769 have anordnet, at der skulle foretages en almindelig Besigtelse over alle Missionens Kirker i Nordlandene udi Vort Rige Norge, samt at den af Os Elskelig Biskop Hr. Nicolai Christian Friis, som Caserer for Missions-Cassen, over bemeldte Kirkers Tiender førte Administration tillige under samme Forretning skulle undersøges. Men Biskop Friis derefter, for at være i Rolighed paa sin Alderdom, haver anholdet om forberørte Besigtelses Ophævelse; Og Vi nu af Eders til Os indkomne Forestilling have ladet Os referere, hvorledes I formeene, at saadan Undersøgning, for saa vidt Biskop Friis angaaer, ey allene er af et meget uvidst Udfald, men endog i Henseende til Nordlands Tingenes sieldne Holdelse vilde, saafremt et eller andet yderligere skulle beviises, forvolde en vidtløftig og langsom Procedure, hvorudover I befrygte, enten at Biskop Friis, som er til Alders, og nu og da har haft Mindelse af saadan en Svagheit, som hastig kan forkorte Livet, imidlertid ved Døden kunde afgaae, i hvilket Fald de Beskyldninger, som endda maatte være ubeviiste, imod en død Mand ikke kunde gielde, eller og, at hans Midler ved Sagens vidtløftige Drift og langsomme Fremgang kunde udtømmes, saa at Missions-Cassen, om end noget Tab for den ved Sagens Udfald maatte findes, ikke kunde vente nogen Erstatning derfor; I hvilken Anledning I med Biskop Friis have under 29de Novembris a. p. paa Vores nærmere Approbation truffen saadan et Forliig, at Hand, naar forskrevne Sag og Besigtelse, saavidt ham angaaer, aldeles maa ophøre, og Hand kand faae sine for de 4 aar 1764—65—66 og 1767 u-qvitterede Regnskaber qvitterede, har tilbuden sig ikke allene at føre Missions-Cassen 4000 rd., som Hand efter det sidste Aars Regnskab hos samme har til gode, til Indtægt, men endog at Cassen efter hans dødelige Afgang skulle

af hans Midler nyde 9000 Rdr., foruden de 3000 Rigsdaler, som Hand allerede forhen til Missionen har legeret, og at der imidlertid for saadan Summa skulle blive givet Missionen tilstrækkelig Sikkerhed — Saa, siden I holde det bedre for Missions-Cassen at imodtage dette Tilbud med Vished, end at underkaste den Uvished for sin Regres i Tiiden, og I derhos maae tilstaae, at Biskop Friis i den forbiegangne Tiid virkelig har gjort Missionen stoer Tieniste, og haft megen Møye samt mange vidtløftige Reyser ved de fleeste af Kirkernes Istandsættelse, Give Vi Eder hermed tilkiende, at Vi efter slige Omstændigheder Allernaadigst have funden for godt, at fornævnte Biskop Friis maa, imod at han enten strax erlegger den foranførte fulde anbudne Summa, eller i det ringeste saa meget deraf, som nødvendig udfordres til de øvrige Kirkers Bygning eller Reparation, være for ald viidere ansvar for at have besørget Missionens Kirke-Bygninger befriet, saaledes at ikke nogen ved Besigtelsen forekommende Mangel skal ham vorde tilregnet, samt at I maae være angerløs for at have paa forskrevne Maade antaget hans for de paaankede Fiire Aar hidindtil u-deciderede Regnskaber.

Derefter I Eder allerunderdanigst have at rette, og Vedkommende sligt til Efterretning at tilkiendegive; Befalende Eder Gud. Skrevet paa Vort Slot Christiansborg udi Vores Kongelig Residentz Stad Kiøbenhavn den 25de Martii 1771.

Under Vor Kongelige Haand og Signet.

Christian.

in fidem C. J. Ursin.

1012. 1771 20. April. Pro Memoria fra Missionskollegiet. (StA.)

Hans Kongelige Majestet har ved et Rescript til Missions-Collegium af 25de hujus¹⁾ allernaadigst behaget at tilkiendegive, at Hr. Biskop Friis maa efter et imellem Os og Ham truffen forliig (hvori han har tilbuden sig icke allene at føre Missions Cassen 4000 Rdr., som Han efter det sidste Aars indleverede Regnskab, nemlig for 1767, hos samme har tilgode, til Indtægt, men endog at Cassen efter Hans dødelige Afgang skal af Hans Midler nyde 9000 rd. foruden de 3000 rd., som Han allerede forhen til Missionen

¹⁾ d. e. Marts. Se foreg. Brev.

har legeret, og at der imidlertid for saadan Summa skulde blive givet Missionen tilstrækkelig Sikkerhed), imod at Han enten strax erlægger den fulde anbudne Summa, eller i det ringeste saa meget deraf, som nødvendig udfordres til de øvrige Kirkers Bygning eller Reparation, være for al videre Ansvar, for at have besørget Missionens Kirke-Bygninger, befried, saaledes at icke nogen ved Besigtelsen forekommende Mangel skal Ham vorde tilregnet, samt at vi maa være angerløs for at have paa forskrevne Maade antaget Hans for de paaankede 4 Aar 1764, 1765, 1766 og 1767, hidindtil u-deciderede Regnskaber. Dette bekientgjøres D. H. til allerunderdanigst Efterretning, da De tillige heraf kand slutte, at Kirkebesigtelserne efter Hans Kongl. Majestets derom forhen udstædte allernaadigste Ordre u-afbrutte fortsættes og tilendebringes.

J. Finckenhagen. A. Falch. F. Qvist. J. Hee.

1013. 1772 25. Mai til Missionskollegiet fra Missionskasserer
P. Rist, Stegen. (RA.)

— — — Fra Hr. Biskop Friis, har jeg endnu ikke faaet den allermindste Underretning om Missionens Sager, ja ikke eengang Giensvar paa min Skrivelse af 17de Septbr. a. p.; dog haaber jeg nu med Jegterne fra Bergen derom at bekomme alle til Embedet henhørende Brevskaber. Nogle meene og, at Han i denne Sommer, kommer her op, for at bringe eendeel af sine Sager i orden. Den fra Hr. Cancellie-Raad Ursin mig tilsendte Gienpart af Hr. Biskop Friis aflagde Regnskab til 1ste Maii 1768 har jeg bekommet og samme er mig til god Oplysning i mange Ting. — — — P. Rist.

1014. Kopibog nr. 4 pag. 749.

1772 11. Juli. Allerunderdanigst Erklæring paa biskop Friises
Besværing.

Det høj Kongel. Rescr. af 5. Jun. 1771 befaler allernaadigst, at de nordlandske Kirkers besigtelse allene maa have fremgang, saavidt biskop Friises Forslag indeholder, og at alt hvad som kand have Navn af Undersøgning, skal som fornærmelig imod ham af Forretningernes beskrivelse udelades. Men dette allernaadigste Rescript er icke til Stiftet indløbet førend den 27de Dec., da alle

besigtelses Forretninger ej alleene vare fuldendte, men ogsaa in duplo beskrevne for det meeste til Stiftet indkomne. Da nu Nordlands Posten 4 Dage derefter herfra blev expederet, saa var tiden forkort at skrive Circulaire-breve til biskop Friises æres Conservation, da man desuden ved Nytaars tider icke mangler Forretninger, og alligevel fuldbyrdet Gjerning ej kunde standses, ophæves eller indskrænkes, tilmed det høj Kongelige Rescript icke paalegger os nogen synderlig Skyndighed udi denne tilkjøbte befrielses og be-naadnings bekjæntgjørelse. I de paafølgende 6 uger er ingen Post til Nordlandene afgaaet førend den 10. febr. a. c., da samtlige Provster herfra har erholdet ordlydende Gjenpart af forbemelte høj Kgl. Rescript, hvorfor vi gjerne troe, at biskop Friises Correspondenter endnu den 14. Mart. kan have manglet Efterretning. Det er sandt, at Amtmand Knagenhjelm¹⁾ icke har erholdet Communication, men til hvad Nytte skulde den gives, naar alle acterne, undtagen for Saltens og en Deel af Helgelands Fogderi udi anordnet Form allerede vare ved Stiftet, ja endog i Kjøbenhavn, hos mig biskop Gunnerus beroende for at indleveres i hs. M.s Cancellie, naar de omtalte manglende vare indløbne, og at stanse disse gik heller icke an, saasom samme før Decembr. Maaned, da det høj Kgl. Rescript her ankom, allerede vare sluttede og færdige. Nu beroer de her ved Stiftet, og det dependerer af høj Kongel. Ordre, om de skal aldeeles maculeres og casseres, eller omskrives, og det allene, som finder biskop Friises behag, extraheres, men alle odiosa supprimeres, hvilket da bør skee paa hans egen bekostning, hvorved hans pengeudgifter i denne Sag anseelig vil forøges. Er han ellers forlegen for bekjæntgjørelse, at han formedelst sin bestræbelse og Penge tilbud til Missionen har udvirket Forlig og Undersøgnings Ophævelse, vil jeg Stiftamtmand Grambow ej allene forderligst anmode Amtmand Knagenhjelm at lade det forkynde paa tingene og Kirkebackene, men jeg vil endog tjene ham med Forkyndelse udi heele Trondhjems Stift. Fra Prædikestolene kan saadan Forkyndelse neppe have Sted, med mindre det maatte indtreffen paa 9de Sønd. efter Trinitatis. Overalt synes det raadeligst, at biskop Friis icke opripper

1) Joachim de Knagenhjelm, amtmand i Nordland 1771—89.

Missions Kirkernes Sager, men slaar sig til Rolighed med Embedets Indkomster i Bergen og Kaldets Administration ved Capellanen. Biskop Friis tager ellers meget fejl, naar han foregiver, at mine, Stiftamtmand Grambows, behandlinger imod ham ere indrettede efter passionerede hensigter, thi ligesom Missions Kirkernes Oekonomie hidtil har været og endnu aldeles for mig ere skjulte, endskjønt rettelig Stiftamtmanden derom ej burde være saa ukyndig, saa har jeg og udi den heele af ham selv anledigede Inquisitioner og besigtelses Forretning icke indladt mig videre, end at jeg efter D. K. M.s allerhøjeste befaling har givet Communicationen til Amtet og tillige har underskrevet de udstedte Instructioner til Provsterne, som gandske viist vare nødvendige, naar biskop Friises mysterieuse behandlinger skulde undersøges og legges for Dagen.

Grambow.

Gunnerus.

1015. 1772 2. Aug. Til Missionskollegiet fra P. Rist, Stegen. (RA.)

Vel har hans Høyærværdighed Hr. Biskop Friis i forige Maa-
ned været her i Landet, men Han har ikke funden for godt at
søge nogen Samtale med mig. Hand var i Senjen, just paa selv-
samme Tiid da jeg var der; Han blev den 4de Julii ved Hr. Erich
Drejer paa Sand berettet, at jeg den 5te dito vilde være paa Troness.

Den 5te mod Aftenen seiglede Hand Trones tet forbie, saa
Han pro Studio har søgt at evitere samtale med mig, da Han
mueligens meener at sætte mig i een slags Forlæggenhed til at be-
striide Missionens Forretninger, hvorudi jeg dog haaber den gode
Mand skal tage mærkelig Feil. Jeg har tilskrevet Ham under 17de
Septembr. afvigte Aar, dette nægter Hand i eet Giensvar under 5te
Maii a. c. at have bekommet; Desuden har jeg tilskrevet Ham om
disse Documenter 3de andre Breve, men have intet reelt Giensvar
bekommet, saa Han hverken nægter eller tilstaar mig disse Docu-
menter. I det sidste under 7de Julii udtaler Han sig dog saavit,
angaaende de 464 Rdr. Legerede Capitaler, at Hand samme i sit
sidste Aars Regnskab havde sig til Indtægt beregnet; Nu heeder
det her, at Hand ifølge Eet Forliig og Forening med Missions-
Collegio af 29de November 1770 skal intet have for sit tilgode-

havende; Men jo mindre hans tilgodehavende hos Missionen ved denne og andre Leyligheder bliver, jo meere mister Missionen.

Jeg ønskede derfor, om det var mueligt, at nyde een Gienpart af denne Hans Foreening, da jeg kandske om et og andet kunde give Oplysning, som var tienlig ved Regnskabernes Revision, især kan disse 464 Rds. Capitaler vel ikke saaleedes gaae under, hvilket jeg til det høylovlige Collegii høystformaaende Omsorg vil have recommenderet, saa at samme igien til denne Cassa, hvorfra de ere komne, igien maae blive betalte. Ligesaa maa jeg allerydmygst udbede mig de gode Herrers Forsorg om nye og eftertrykkelige ordres til Hr. Biskop Friis om Documenternes udleverelse, saavel nye som gamle. Der siiges og, at til Ham skal være leveret, een heel hoben Documenter, fra afgangne Borgemæster og Missions-Casserer Hagerups¹⁾ Stærboe, som alle vedkommer Missions-Væsenet her i Landet.

Jeg har endnu tilsidst udbedet mig hans Giensvar, om Han vil aflevere samme Documenter eller ikke? og tilsende mig samme nu med Jægterne fra Bergen; Men skulde det ikke skee, saa har jeg mig herved skuldet forespørge: om jeg ikke ved Notarius Publico i Bergen kunde reqvirere samme til min Sikkerhed for fremtiden, da jeg bør have noget for mig, at jeg intet i saafald har modtaget. Ligesaa maae jeg og recommendere Forpagteren Winters andragende, andgaaende de af Biskop Friis ham fratagne 200 rds. Indkomster, af Kirkernes Jordegods udi de 3de Sogner, Bodøen, Schierstad og Folden.

P. Rist.

1016. 1773 14. April. Til Missionskollegiet fra P. Rist, Stegen. (RA.)

Det høy kongel. Collegii Skrivelse af 6te Febr. h. a. er mig indløben, tilligemed een Gienpart af Hr. Biskop Friises Forliig under 29de Novembr. 1770, af hvilket sidste jeg erfarer, at de 464 rdr. Legata ikke derudi er benævnet, som jeg ikke kand haabe bliver Missions-Cassen fravendt, formedelst Hr. Biskoppens ugrundede Forestillinger. Med Fahrtøyerne her fra Egnen, som i afvigte

1) Hans Hagerup (f. 1685, d. 1753), Kjøbmand, Raadmand og tilsidst Borgermester i Trondhjem, Th. von Westens Ven, var Kasserer ved Missionen fra 1721 til 1746, da Friis blev Kasserer.

Høst fra Bergen Hiemkom, har Hr. Biskop Friis tilsendt mig 20 stkr. Documenter Missions Væsenet Vedkommende, hvormed dog ingen Fortegnelse fuldte. Hand lover vel udi sin Skrivelse, som fuldte med samme Documenter, at om Hand til Foraaret skulde finde flere Missions-Papiirer, skulde samme blive mig tilsendt. Jeg skal derfor paa nye tilskrive Ham derom, for at see, om det er mueligt at erholde alle de Documenter, som Missions-Væsenet vedkommer; thi med eet saadant løseligt Løfte, kand jeg vel ikke være tient. — — —

P. Rist.

1017. Kopibog nr. 4 pag. 1075.

1773 d. 22. Maj. Allerunderdanigst Erklæring.

I Henseende til Hr. Biskop Friises til os opsendte Besværing¹⁾ over, at det Kongl. Rescript af 5. Junii 1771, hvorved han aller-naadigst befries fra den imod ham anlagde Inquisition med videre, ikke er blevet opfyldt, hvorover Deres Kongl. Mt. allern. har befaleet os at meddele vores allerunderdanigste Erklæring, lade vi her ved allerunderdanigst følge Gienpart af Sal. Her Stiftsbefalingsmand von Grambovs og min Biskop Gunneri forhen under 11. Julii 1772 i lige tilfælde givne Erklæring,²⁾ hvoraf allernaadigst vil erfares, at højstbemelte Rescript af 5. Jun. 1771, hvorefter Besigtigelses og inquisitions Forretningerne over Nordlands Kirker saaledes skulle ved Beskrivelsen forandres, at deri intet til Biskop Friises præjudice eller Vanære maatte indføres, ikke til Stiftet er indløbet fra Deres M.s Cancellie førend den 27. Dec. derefter, da ingen videre forandring uden alt for stor Møje og bekostning for vedkommende betiente kunde skee, saasom alle Forretninger ikke alleene vare fuldførte, men endog efter den første befalede Plan beskrevne og underveis her til Stiftet, naar man undtager Saltens Provsties besigtelses Forretning, som Biskop Friis efter mange Kunstgreb og Omveje, som her vilde blive for vidløftige at opregne, havde udvirket først at skulde udsettes til langt ud paa Høsten, at Hr.

1) Promemoria til missionskollegiet af 23. marts 1773 (Kopi i St.A., med vedlagt kopi af amtmand Knagenhielms bevidnelse, dat. 17. juli 1772, at den kgl. resolution af 5. juni 1771 ikke er blevet ham tilsendt).

2) Se nr. 1014 ovfr.

Provst Hagerup, som han efter giorte Forsøg ikke fandt sig tilbøjelig nok, og veedste at vide god Besked om alle hans falsis, underfundige og interesserede Forvaltning, havde forladt Landet for at tiltræde sin Station som Sognepræst til Frue-Kirke her i Byen, men derefter, lige til foraaet 1771, da han tænkte, ved sin Nærværelse i K.havn. og Pengetilbuder der, at udvirke end videre Forandring, hvilket og har lyktes ham. Dette Provsties Forretning, som til hans lykke saaledes til det følgende aar blev udsat, er derfor af Hr. Cancellie-Raad Wessel udstedet med udelukkelse af al videre undersøgning. I ovenmelte forhen afgivne Erklæring er det allerunderdanigst indstillet til Deres Kongel. M.s nærmere allernaadigste Ordre, om de indløbne og efter den første Plan beskrevne forretninger, hvoraf en Deel allerede er indleveret i Deres M.s Cancellie, skulde maculeres og cassetes, eller omskrives, som efter vore allerunderdanigste Tanker, ikke uden Betaling af Biskop Friis, som Sagen angielder og har forvoldet, at kunde paalegges Sorenskriverne, der ved deres derpaa giorte vidløftige omreiser og Tidsspilde med den første beskrivelse af deres Forretninger har liidt megen Besvær og Bekostning; men da vi derefter ingen Forholdsordre have bekommet, saa have vi ikke heller paa egen Haand understaaet os at paalegge vedkommende Betiente nye Byrder og Omkostninger, da de meget har beklaget sig over, at de uden nogen slags Erstatning har maattet fuldføre og beskrive de første holdte Besigtelser. Vil Biskop Friis derfor nu paastaae Forretningerne anden Gang beskrevne med den ham allernaadigst bevilgede Forandring og udelukkelse, da udfordrer billighed, at han bør gotgiøre Vedkommende de sædvanlige Skriver-enge.

Det er ellers overmaade dumdrigt, at Biskop Friis imod acta probata vil understaae sig for D. Kgl. Mt. at fordreie sine store Falsa og paa mangfoldig maade utroe og interesserede Forvaltning med Kirkernes Midler til Leviuscula. Det er dog bevisligt, at han til Missions Cassens ubodelige tab har forfalsket auctionerne og under fremmede Navne, der slet intet har veest derom, ja endog saadannes, som aldrig har været til, og som der af Kirkebakkerne forgjæves er bleven lyst efter, har ladet sig tilslaae Kirkernes Indkomster til Forpagtning, og det for aldeles ubetydelige Summer, hvor-

ved han har gjort sig utroelige gevinster. Dette sees endog tydelig deraf, at der for Helgelands, Saltens, Vesteraalens og Lofodens Provstiers Kirke-Indkomster tilform af ham ikkun er svaret 1570 rdr., i steden for, at der nu efter seeneste Auction, som Amtmanden i Nordland og jeg Biskop Gunnerus betimelig lod bekendtgjøre og forestod, svares 3410 rdr., hvorved Missionen aarlig profiterer 1840 rdr. og altsaa i disse 6 aars forpagtning 11040 rdr. Regner man nu, at der i de foregaaende 3 Forpagtninger, hver af 6 aar, som Biskop Friis har havt med Kirkerne at bestille, og i hvilken tid Fiskerierne i Nordland vare overflødige, end de nu i disse Aaringer har været, saa har Missions Cassen alleene i denne Artikel tabt 33120 rdr., som ved et uinteressered Forhold kunde have været vundne, og lidet eller intet nu erstattes for ved hans offert til Missionen.

Efter Sognepræstens til Sand, Hr. Michael Hegelund Kildals skriftlige Angivelse, som i besigtelses Forretningen er indført, har han, efterat inquisitionen mod ham var anlagt, ladet blader udskiære af Sands Kirkestol, som endnu den dag i dag kan sees, for at indrette Regnskabet efter sit eget tykke, da han saae, at han ei kunde bestaae for sin forrige behandling. Ved enhver nye Kirke, som ved ham er bleven bygt, har han paalagt den fattige nordlandske Almue Contributioner fra 1 til 3 Rdr., som han skal have Møje for i sine Regnskaber at kunne gjøre Rigtighed for, naar disse ting ordentlig vare blevne undersøgte. Maaske for denne Aarsag har han ikke endnu præsenteret mig Biskop Gunnerus sine sidste for Collegio aflagde Regnskaber, som jeg dog har Efterretning om af Collegio at være ham paalagt. Desforuden veed mand heller ikke, om de adskillige, tildeels anseelige Offerter, som en deel af de Nordlandske Indbyggere have skiænket til Kirkernes Indredninger og Prydelser af lukte Stole, Prædikestole og Altertavler saavel som for Begravelses Steder ere blevne regnede Cassen til Fordeel. Men dette har jeg Biskop Gunnerus paa mine Visitatz Reiser seet, at han har ladet sit eget, saavel som de hos ham tienende Kirkebygges Navne male allevegne i Kirkerne. Det vilde blive for vidløftigt at opregne alle hans interesserede practiquer, men ovenanførte Poster kan tjene til Beviis paa, om han imod Lov og Billighed er bleven søgt og efterstræbet for leviuscula, og hvorvidt han

har været den ham beviiste højkongelige Naade og et geistligt Embede værdig. Det bliver vist ingen frygt for, at han jo villig udbetaler den stipulerede Sum til Deres Kgl. Mt.s Missions Collegii Casse, naar ham foreholdes enten at staae til Ansvar og tiltale for sit Forhold, eller strax udreede Pengene.

von der Osten.

J. E. Gunnerus.

1018. 1773 5. Juni. Til Biskop Gunnerus fra Missionskollegiet. (St.A.)

Hr. Laugmand Rist har under 14de April sidstleden berættet Os at have bedet Deres Høyærv. at ville ogsaa anvende Deres gode Officia til at bringe den Confusion i Rigtighed med de af Hr. Biskop Friis oppebaarne Indkomster af Bodøens Kirkers Jordegods for 1771, eftersom det var Hr. Laugmanden vel bekendt, at D. H. havde paalagt enhver Præst at inddrive i sit Sogn alle Kirkernes Indkomster for Aaret 1771, indtil auctions-Buddene bleve approberede; paa hvilken Grund han ansaae det ret og billigt i sig selv, at Hr. Provst Bang,¹⁾ som da allerede var kommen til Bodø-Kald, burde ikke have tilladt Hr. Biskop Friis, som en Uvedkommende at bortsnappe denne Kirkernes Revenue,²⁾ som han meget vel vidste af Missions-Collegio allerede at være bortforpagtet; hvorfor han ogsaa meente, at Forpagteren Sr. Winthers Paa-stand, hvorved han æsker Regnskab og Jordegodsets Indkomster for 1771 af Provsten Bang, er i alle Maader vel grundet, fordi Provsten var pligtig at adlyde sin foresatte Biskops Ordre, saavel som alle andre Præster i Amtet, der alle, saa vit Hr. Laugmanden vidste, havde gjort Forpagterne Rede og Rigtighed, uden maaskee den sygelige og skrøbelige Hr. Sidenius skulde staae tilbage for Kirke-Indkomsterne af Borge-Præstegjæld, hvilke han dog forventes at bringe i Rigtighed. Om dette ville Vi have D. H. anmodet at meddeele Os Deres Betænkning, og derhos melde Dem, at Vi have tilskrevet Hr. Biskop Friis om denne Sag, for at erholde hans Erklæring, som Vi ikke ville unnlade at meddeele Dem Gienpart af, saasart samme til Os indløber. Da Hr. Laugmand Rist har baade

1) Søren Bang, f. 1722, 1755 sogneprest til Loppen og 1770 efter biskop Friis til Bodø, døde 1775. Var provst i Saltens provsti.

2) Friis havde ladet sin tjener i Hundholmen opkræve disse afgifter.

i samme Brev, og forhen rørt om 464 Rdr. Legata,¹⁾ som ikke ere benævnte i Hr. Biskop Friises Forliig, og som ey burde fravendes Missions-Cassen, saa ønskede Vi gjerne at vide D. H.s Tanker herom.

1019. Kopibog nr. 4 pag. 1003.

1773 16. Juli til Missions-Collegiet.

I henseende til Qvæfiords Almues Velvillighed²⁾ at contribuere hver sin Andeel til deres Kirkes Taarn, som de tilforn for deres Sognepræst Hr. Leth skal have erklæret sig villig (til), bliver mine Tanker følgende: Det udgangne allernaadigste Rescript af 10de Novembr. 1750 foreskriver Almuens Pligter ved alle Kirke Reparationer og Bygninger, som, naar de ere bleven fuldførte, af Fogeden skal lignedes og inddrives. Men om Biskop Friis, som egenraadig indviklede sig³⁾ tillige i de Senjenske Kirkers Bygninger, har iagttaget dette, er mig ubekendt, og (heller) ikke at formode, da han ikke ved nogen af de andre af ham foranstaltede Kirke-Bygninger, saavidt ieg har erfaret, har fulgt denne foreskrevne Orden, men alleene efter eget godtbefindende lagt Almuen i Contribution fra 1 til 3 Rdr., som ieg ikke veed (rigtig) at være beregnet Cassen til Indtægt. — — —

J. E. Gunnerus.

1020. 1773 20. Juli. Pro Memoria til Missionskollegiet
fra P. Rist, Stegen. (RA.)

Da det har behaget det høye kongelige Collegium at tilsende mig Hans Høyærværdighed Hr. Biskop Friises andragende af 23de Martii⁴⁾ a. c. til Erklæring; Saa er det alleene en blot Høyagtelse for Collegiet, der fraholder mig at besvare samme som jeg burde.

Den maatte tvivle om eet saa rettsindigt Collegii vigilance, som skulle forestille sig, at ikke, i det mindste Gienparter, af de derfra udstædte Ordres og Documenter, det Nordlandske Missions-Væsen andgaaende, ey var bleven Biskop Friis bekiendtgjorte; Men det røber uden tvil liden Respect fra Hans Siide, for slige upaatvilelige Documenter og deres Efterlevelse, at Hand ey har gjort

1) Se nr. 1016 ovfr.

2) I det orig. brev i RA. staar: Uvillighed.

3) Smstedes staar: indveltede sig.

4) Findes i RA. Friis siger her, at „den platte umuelighed forhindrer at efterkomme“ fordringen at overdrage missionsarkivet til hans successor P. Rist.

sig een Samling deraf, og det var just slig Samling, som er and-seet for eet Archiv, i en mindre Bemærkelse, som stedse burde følge Missions-Casserer Embedet, ja det burde vist havde været Ham en Ære, ey alleeneste at have samlet slige Forholds-Ordres, men endogsaa rettet sig derefter, som altid iagttages af active Embeds-Mænd.

Det staar derhen, om Hand fant, og skulle have fundet for Eftertiiden meere Fornøjelse i at være Collegiet til Tieneste (som Hand kalder det) for Dets eller for sin egen Skyld, og Hvo der skulde høste den meeste og største Nytte af Tienesten; Hand maae nok sige Ugiørligheden hindrer Ham derfra; thi man veed, hvorleedes det gaaer Den, som først er kommen i en ond Vane.

Den som kiender Manden, maa beundre, hvor Hand af Begyn-delsen fik den Forstand fra, at Hand uden Forholds-Regler kunde forvalte noget Embede Ordentlig; dog i henseende til Casserer-Embedet, beraaber Hand sig paa een erhholdet Instrux, som dog i det mindste burde af Ham været efterlevet, og nu ved Embedets Nedlæggelse overdraget Successor, som een uforanderlig Forholds-Ordre, og saa havde Han nu sparet sin lærde Hiærne, med at ud-finde og forfatte een Missions-Casserers Instrux,¹⁾ saaleedes at den synes ikke at kunde være nogen Anden, uden Ham, Selv ubekjendt.

Jeg overlader det til De høye Herrers eget Skiøn, hvo der handler uforsigtigst, enten den, som i Taaget, efter egen høymodige og egennyttige Grillen fører sit Embede, eller den, som haver for Øynene i slig Førelse, de Grundregler og Forandstaltninger, som een gang ere fastsatte af Vedkommende. Derfor veed jeg ikke, om Collegiet kand regne mig det (som Biskop Friis vil), til nogen Uforsigtighed, at jeg har vildet paastaae saadanne Underretninger, hvorom jeg fornemmelig, da Auctionerne skulde foretages, ydmygst anmodede Collegiet om Ordre til Hr. Biskop Friis, at meddeele mig de fornødne Oplysninger, som nærmere af min Skrivelse til Collegiet, af 31te Maj 1771 kand erfares; Men naar Hand vil im-

¹⁾ I StA. findes et fra Missionskollegiet opsendt „Forslag til instruks for missionskassereren“ af 6. febr. 1773, hvor det heder: „Til at være kasserer i biskop Friises sted beskikkes lagmanden over Nordlandene og Finmarken Peder Rist.“ Gunnerus og v. d. Osten foreslog i sin betænkning af 27. febr. adskillige forandringer i udkastet (Kb. no. 4, pag. 997; ogsaa i RA.).

putere mig, at jeg indbilder Collegio noget, saa tager Hand vist Feil, og maae have glemt sig Selv, og de i sin Tiid holdte Forpagtnings-Auctioner med videre; thi da havde jeg hverken den Respect for Øynene, som jeg var eet saa høyt Collegium skyldig, ikke heller maatte jeg agte min egen Ære stort, naar jeg skulde foredrage Dem Chimerer, som Hand ikke har undseet sig ved.

Det er og det høye Collegium bekiendt, at jeg aldrig har søgt, at giøre Dem min Tieneste nesseser, som Hand vil have det, hvilket var ligesaa ugrundet, som om Hand meente, at Hand var den umisteligste Person i Missions-Tienesten, og nødvendigste Præst i Bergen.

Man har ey mindste Aarsage at tvivle om, at Hand jo i Grunden forstaar een Casserers Tieneste, og holdt accurat over Indtægt og Udgift, det viiser tydelig nok Hans egen Casses Beholdning. Men hvor Missions-Cassens forventede Beholdning blev af, det er een anden Sag.

At Hand Selv har iagttaget den nøyeste Accuratesse, som Hand forgiæves bemøyer sig med at indprente Andre, har man mange prøver paa her i Landet: Og hvor accurat Hand har været med at udbetale Betienternes Løn, det viiser, baade Hr. Rosteds og Hr. Tyrholms Klager derover, som ikke til denne Tid have nydt denne tilgodehavende Løn.

Det er vist nok, at Hand reyste flittig om i Landet; men om Landet og Kirkerne kand rose sig af saadanne Omreyser, det er endnu meeget uvist.

Der kunde vel aldrig fattes Ham Bygnings-Materialier, ey heller Bygnings-Folk, som vidste saa mange mig ubekiendte Udveye til de første, og som stedse holdt slige Fuskere i sin Tieneste, som tiente Ham for een Aarlig Løn; (thi Hand kunde giøre det, jeg skal ey troe Hans Cassa leed derunder), da De, for en Bagatel, ved første Vink, stoede færdige at arbeyde efter Deres genie.

Man kand see, hvor Fingrene endnu kløer paa Ham, efter at faae fat paa Missions-Kirkernes Bygninger her i Landet, af den utiidig Omhue Hand bær for Brønø Kirkes Istandsættelse. Den jeg haaber, om Gud sparer Livet, og giver Lykke til de allereede føyede Anstalter! skal komme i ligesaa forsvarlig Stand, som om man havde laant ald Hans Bygnings Forstand. Havde Hand brugt

samme bædre, saa kunde nu Muuren paa bemelte Kirke været i nogen hielpelig Stand, i Stæden for: at en stor Deel deraf er nu beskadiget af Ilden, formedelst den Bordklædning, Hand til unyttig Bekostning loed flikke paa denne og Andre muurede Kirker.

Hand kalder Løddings Kirke sin Læreklud; men nævner ikke, i hvilken henseende Hand derved havde samlet sig eet got Bygnings-Vidt, eller hvad Andet. I det mindste er det vist, at Præsten Sal. Hr. Arenoldus Schytte, som da var der, loed, i de omkringliggende Skove, hugge det fornødne Tømmer, som Hand skal have foræret til Kirken, der ventelig i Biskoppens Regnskab maa være udeladt, og følgelig maa Omkostningerne være saa meeget mindre; Ligesom ogsaa samme reedelige Præstemand, drev utrettelig paa Arbeydet, saa det var godt for at faae denne Kirke snart i Stand, hvortil man ey, som til Brønø-Kirke, maae hænte Materialier af Muuresteen og Kalk fra Kiøbstæderne.

Hvorfore mig synes at Biskoppen, endog her, laaner fremmed Ære, og gjør sig stor paa Andres Reigning.

For Resten er det høye Collegium fornøyet med, at Hand befries for at aflevere fleere Documenter, saa faar det og være mig ligemeget, naar jeg nyder samme Rett ved Afleverelsen. Men mig synes dog, det er fornærmeligt: at Hand sætter saa liden Priis paa de afleverede 20 stkr. Documenter, og man kunde meeget tvivle om Deres Efterretlighed, da Hand, saa frithen, kalder Dem Skrab, eller noget Hand har sammenskrabet; dog, man faar vel bære over med Ham, som vel neppe veed at agte noget høyt, uden hos sig Selv og sit Eget, og maae være kommen saa i Vane med Sammenskrabningen, at den endog flyder Ham af Pennen.

Til sidst maae man ret ynke Manden, naar man seer Ham beraabe sig paa sin Uskyldighed og beklage sin slette Belønning, for sin lange troe Missions-Tieneste; Men enhver, som kiender Hans Captieuse Forhold, veed nok, hvor udtæret Hans Kræfter, og formindsket Hans Velfærd, blev derved; Sandelig! Een bædre Kundskab maae sættes udenfor sig Selv af Forundring over sliig Dristighed, og Enhver retskaffen Betiendt, maatte nok ønske, at see sin troe Tieneste saa belønnet som Hand, men dog paa langt anden maade og ved lovligere Adkomster.

P. Rist.
